

Zeitschrift:	Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber:	Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band:	- (1750)
Heft:	20
Artikel:	Ecclesiarum Helveticarum de negotio irenico a Ioanne Duraeo suscepto & proposito primae deliberationes epistolicae
Autor:	Duraeus, Joannes / Breitinger, J. Jacob
DOI:	https://doi.org/10.5169/seals-394685

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 22.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

ECCLESIARUM HELVETICARUM

de

NEGOTIO IRENICO

a

JOANNE DURÆO

suscepto & proposito

Primæ Deliberationes Epistolicæ.

Reverendis & Religiosissimis Viris D. D. Antistiti,
& reliquis Ecclesiae Tigurinæ Pastoribus fide-
lissimis, D. D. atque Fratribus omni
observantia colendis.

Fida illa & arctissima, R. R. D. D. & Fratres plurimum honorandi, quæ nobiscum intercedit in Spiritu Christi conjunctio effecit ha-
c etenus, ut omni nobis graviore oblato ne-
gocio nostra consilia Vestris sociare atque iisdem
firmare semper fategerimus. Quod ut nobis ho-
nestum, & rebus ipsis salutare perpetuo suimus
experti. Antiquum morem etiam nunc usurpare
jubet ardua, ad quam Vos, ut audimus, peræ-
que ac nos appellamur, deliberatio. Literis Rever.
Viri D. DURÆI, Scoto-Britanni, Verbi Divini
apud suos populares in Castris Suecicis Ministri,
magno rationum & verborum apparatu invita-
mur,

mur, ut Consiliis de farciendo Ecclesiarum Germanicarum Schismate, a Magnatibus & Theologis utrinque passim agitatis, calculum apponamus atque operas commodemus. Rei agendæ hunc modum atque ordinem ipse delineat: Ut primo Scriptum edamus, ad exemplum Theologorum Anglicanorum, quo suffragium, vota ac studia nostra ad generalem Concordiæ scopum contesteremur. Dehinc excitemus ejusdem gentis Præfules, ut apud Serenissimum suum Regem instent, opus sanctissimum & gloriosum ad Regias curas suas revocet, illi procurando & conficiendo Caput se præbeat. Demum seria & accurata a nobis instituatur deliberatio de aptissimis rationibus ingens negocium feliciter promovendi. Arrexi mus aures ad lætum & insperatum nuncium: & corda nostra contrariis rumoribus antea vulnerata recreavimus & dilatavimus. Neque vero fidem Literis Viri boni & Zelum Dei professi derogare ausi fui mus: quantumvis varia nos animi suspensos detinerent, quod unus, isque exterus, in bellico procinctu, silentibus reliquis Viris gravissimis in medio agone versantibus, tanta rerum miracula nec opinato ostentaret & vastam molem solus ferme torqueret: quod inter armorum fragores, concussa & flagrante usquedum omni Germania, desiderato illo glorioso Capite, quod unum videbatur, si in hanc curam suas cogitationes serio flexisset, animos crudos & efferos compescere & moderationis justæ leges omnibus ponere potuisse: Quod ad Anglicanarum Interpellationum longas ambages remittamur tanquam ad sacram anchoram, cum illi Serenissimo Regi animus a pietate, zelo & sapientia cumulate sine opera nostra instru-

ctus, de rerum statu plene edocitus, resque ipsius veluti propria agatur, propter jura quæ ipsi cum Dano & Palatino, quorum hic præcipuae partes sunt, familiaria & arctissima: Ambitiosa hæc & invidiosa in humilioribus officia, si ultro offerantur, plerumque videri: posse a suis Præsulibus & Theologis, quorum jam sollicitata fuit opera, acriter satis permoveri. Neque tamen propter ista, quæ rei totius gustum minus sapidum nobis exhibebant, ab omni opere & honesto tentamento cessandum, neque spem omnem protinus abjiciendam judicavimus. De bene consultis bene sperandum, non vero de exigua spei mensura officia angustanda; desidiæ non debere obtendi rei difficultatem: Labores & conatus nobis mandato divino impositos: Spem in Deum ferri, cuius supra omnem captum & modum nostrum est potentia & liberrima actio. Quid si arcana Dei Providentia præteritarum clodium hunc exoptatissimum, suspirantibus Seminis sancti reliquiis, fructum Pacis reconditum asservet? Caveatur modo inconsultus procursus & intemperativa motio. Quare de Scripto votorum nostrorum teste ultro assentimur; quod periculo vacare videatur, & monumentum sit futurum nostrorum suspriorum, studii & æquitatis. Interpellationibus Anglicanis abstinere modestiæ proprius censemus. Ad penitorem vero de summa negocii Deliberationem in antecessum consulendos arbitramur Fratres Palatinos, Brandenburgicos, Hassiacos, aliosque, qui nos plane & ex fide edoceant, quid rei, quid spei, qui sint affecti adversantes; quæ vota, quæ mens nostrorum; qui Principum sensus, quæ Theologorum propensiones; quæ promit.

promittenda, quæ occasionum momenta captanda, quæ Syrtes vitandæ, quis trames aggredendi tutissimus. Quandoquidem, si non successerit eventus, satius ad Salutem & famam fuerit, nunquam tentasse: & sopita vulnera, quam præposterioris medicamentis exasperata, præstent. Medicorum τὸ τὰ πέπονα φρεγματεύειν imitandum, si illi e voto responderint, facem alluxerint, operas & studia nostra provocaverint, tum demum alacres cum Deo miserationum opus collatis consiliis aggrediamur, capita conferamus, nos omnes ad opus seculorum multorum cura dignissimum concutiamus. Documenta vero illa vagis & fluctuantibus deliberationibus antecapere, id vero est in tenebris operam perdere, quum e longinquo judicantibus, ut & spectantibus, vanæ rerum species ut plurimum illudant. Quid Vos Domini & Fratres perhonorandi hic sentiatis, aperite & nos in Societatem sanctissimarum Vestrum Considerationum adhibete. Dei gratiæ & tutelæ Vos, Vestram Ecclesiam & Remp. florentissimam studiose commendamus. Valete in Christo optime. Genevæ 10. Junii. Anno 1633.

Vestri in Christo conjunctissimi & obsequen-
tissimi Fratres, Pastores & Professores Ec-
clesiæ & Scholæ Genevensis & omnium
nominae

Johannes Deodatus.

Petrus Prevostius.

Th. Tronchinus.

Daniel Chabræus.

Fridericus Spanhemius.

Rever-

Reverendis , Clarissimisque Viris , Ecclesiæ &
Scholæ Genevensis Pastoribus & Professori-
bus fidelissimis , V. D. M. & Fratribus
plurimum honorandis.

S.

QUAM fidam & sanctam Ecclesiarum nostrarum in Spiritu Christi conjunctionem Divina bonitas nunquam non benigne respicere dignata fuit, quod vos eandem, Reverendi & Clarissimi Viri, dilectissimi in Domino Fratres, vobis tam constanter cordi esse re ipsa testamini, id vero nobis est omnium longe gratissimum, & vel hoc nomine literas vestras non sine voluptate eximia legimus: Vosque vicissim securos esse jubemus de reciproco sinceræ voluntatis affectu. Certe si alias unquam, tempus hoc præsens, & parturientis Ecclesiæ novi angores, vinculum unitatis atque arctissimum consensum requirunt. Quid sentiamus de conatibus & scriptis *JOANNIS DURÆI*, *Theologi Scoto-Britanni*, aperiri vobis, & in societatem considerationum nostrarum adhiberi, Charissimi Fratres, fraterne amicissimeque petitis. Quam proni simus ad vobis patefacienda omnia animorum nostrorum arcana, opere ipso in causa hac ipsa vobis monstravissimus, nisi Fratrum *Bernensium*, *Basileensium* & *Scaphusianorum* judicia maluissemus prius cognoscere, ut plenius petitioni vestræ satisfieri posset. Nunc vero quia hactenus respondere iidem differunt, ne sinisterius moram nostram interpretemini, rogamus peramanter. Principio autem non diffitemur, nos lectis *Duræi* literis non leviter affectos suisse. Hominis pietatem, eruditionem, zelum, & generosum illud desiderium tranquillitatis eccle-

ecclesiasticæ quis non comprobaret ex asse? Contra vero affatim istiusmodi nobis obversabantur pacificationes, quæ jam inde a Réformationis ultima memoria tentatæ fuerunt non frustra duntaxat, sed contrario plerumque eventu & noxio. Antecessores & vestri & nostri, homines religiosissimi, integerrimi, Pacis atque Concordiae studiosissimi, nec non mansuetudinis spiritu omniumque donorum supellectili ad miraculum usque divinitus instructi, quid quæso ad summam fidem atque industriam fecerunt reliqui, ut Ecclesiarum Germanicarum dissidia, si non componi in universum, mitigari saltem aliquatenus, & animi dissentientium a convitiis inhiberi minimum possent? Verum perpetua Seculi integri praxis luculentter nimis nos docet per partem alteram ubique & semper stetisse, quo minus tam piæ animæ voti sui factæ sint compotes: & quod in abyssō malorum deterrimum est, vulnerum hiantes partes ex quovis medicamenti & lenissimo & circumspectissimo genere, ne spem quidem coalescendi fecerunt ullam, sed in divulsiones atrociores pertinaciter abire sunt solitæ. Quod si & nunc quoque fieret, quanto hoc foret conjunctum non cum miserando scandalo duntaxat, sed cum periculosissimo pendio Reipublicæ Christianæ totius, cuius reconcinnatio tam operose, tantis impensis, tanto Sanguine adhuc quæritur. Quam proclivis autem inter Principes & ordines Imperii Evangelicos, ad dissocianda consilia sit via, si Theologorum novæ dissensiones hinc illinc suos ab alteris separare satagerent, non est ut prolixius vobis edisseramus. Quia tamen novissimi hujus biennii tractu multa & magna Deus edidit potentiae suæ specimina,

quæ

quæ utique spem nostram captumque humanum
 & ~~avartipptw~~ superant, æquum esse ultro fatemur,
 ut paria alia & quidem majora etiam, de immen-
 sa illa & imperscrutabili clementia Patris Cœlestis
 speremus. Hæc causa est cur & vos & Ecclesiæ
 Helveticæ reliquas illico consulendas, atque in re-
 tanti momenti nihil in alteram partem sine con-
 sensu vestro statuendum esse duxerimus. Interim
 vos, uti petitis, quid sentiamus, celare nolu-
 mus, ac profitemur, nos ad omnia literarum ve-
 strarum capita summo consensu accedere: Si e re
 vobis esse videtur ut edatis aliquod scriptum, quo
 suffragium, vota ac studia vestra ad generalem con-
 cordiæ scopum contestemini, id improbamus haud-
 quaquam. Tametsi enim tota hæc res futura sit
 plena operæ plurimæ, & eventus plusquam an-
 ceps, non tamen spem omnem abjici, vel de-
 sidiæ difficultatem obtendi debere, vobiscum om-
 nino sentimus: modo studiose caveatur inconsul-
 tus & præcipitatus procursus, ut prudenter rectis-
 simeque monetis. Præterea ut Anglicani Præsu-
 les ab Ecclesiis nostris interpellentur, iisdem qui-
 bus vos rationibus prohibemur. Sunt in Anglia
 complures, referente *Duræo* ipso, qui sponte sua
 in sanctum hoc opus incumbunt gnaviter. Su-
 mus nos ab Eminentia regia remotiores, estque
 gens nostra in oculis populorum majorum parva.
 Cum primis ut currentibus aliis calcar addamus nos,
 quibus de hoc instituto vix dum innotuit, a mo-
 destia nostra alienum esse haud abs re arbitramur.
 Deinde ut consulatis Fratres *Palatinos*, *Brandebur-
 gicos Hassos*, alios, quid ipsi de conatibus consi-
 liisque hujuscemodi judicent, quid sperent, quid
 metuant, quid suadeant, dissuadeantve; quid sta-
 tus

tus Ecclesiarum suarum hac rerum facie ferre queat,
quidve recuset: quid item sit animi vicinis suis,
& quos illi præ se ferant affectus, hoc totum
omnino necessarium esse statuimus. Laudarent
haud dubie Fratres illi promptum nostrum & ala-
crem medendi affectum, medicinam ipsam forte
non item, maxime si intempestiva illa foret, &
ab ipsismet, qui quo loco sint res suæ, uni om-
nium exploratissime norunt, non expetita. Inter-
ea temporis & nos quoque speramus aliquid litte-
rarum ex nundinis Argentoratensibus allatum iri,
unde quid faciendum sit, tutius aliquantulum
scire possimus.

Habetis, Coniunctissimi in Domino Fratres,
quid nobis inpræsentiarum animi sit atque consi-
lii, & vicissim mentem vestram, si proporro
nobis aperire non gravabimini, rem nobis tam
gratiam facturi estis, quam quæ gratissima esse
solet. Deum toto pectore precamur, ut corda ve-
stra, & quotquot ad negotium tanti momenti sese
accingunt, Spiritu suo sancto misericordissime il-
luminet, gubernet, ac dirigat, ne muri Hiero-
solymorum satiscant magis, & rimas capiant, sed
felicissime arctissimeque coeant & sanentur. Va-
lete in Domino, & causam Dei feliciter agite.
Tiguri. 16. Junii. 1633.

Pastores & Professores Ecclesiæ & Scholæ
Tigurinæ.

D. Georgio Johanni Peblitz,
Reip. Tigurinæ Colonello, Domino ac Fatori
obsvyanter honorando.

S.

T Ametsi negotiis publicis & toti Reip. salutari-
bus Christianæ, Generosissime Vir, Domine
ag

ac Fautor observanter colende, Te occupatissimum esse non ignorem; quia tamen & hæc ipsa causa ad bonum publicum maximopere spectat, de ea Te compellare non admodum verecundandum esse persuasus sum. Dedit ad Venerandos Collegas meos Heilbrunna litteras Clarissimus Vir, JOHANNES DURÆUS *Theologus Scoto-Britannus*, quibus adjunxit scripto confignatum *Scopum consiliorum suorum*, videlicet ut dissidentibus Ecclesiis ab Antichristianismo reddatur pax & animi disjuncti nimis, si quocunque modo id fieri queat, aliquousque concilientur. Addidit & *Catalogum Theologorum M. Britanniae*, quibus negotium hoc cumprimis curæ sit: utque plerisque nobis constaret de rei totius œconomia, *Problemata quædam typis descripta*, veluti disquisitionis futuræ materiam, una transmisit. Diligenter Venerandi Collegæ rem tanti momenti pensitant, & gravissimis rationibus illis, quibus Ecclesiatum omnium Pastores ad promovendum hoc opus invitat, locum suum ultro concedunt. Tametsi & D. Duræus nobis antea non notus fuerit, tamen omnes hominis pietatem, eruditionem, zelum, magnanimitatem agnoscimus, osculamur, & omni veneratione dignam censemus. Misimus præterea literarum ipsius exempla ad Ecclesias Helveticas omnes, earumque sententiam statim ac cognoverimus, responsum aliquod, sollicitudinis nostræ & voti Christiani testimonium publicum, a nobis accipiet. Interim rem longe gratissimam Collegio nostro, & mihi privatim acceptissimam Generositas tua fecerit, si prudentissimo suo consilio, quod jure meritoque facimus maximi, nos aliquantum juvare dignetur. Nos enim a partibus illis

illis Germaniae longinqui absumus, neque compertum habemus, quid a parte adversa sperare liceat, vel an temporis praesentis conditio talia conamina aut postulet, aut ferre possit. Medicina certe intempestiva saepe non salus ægrotantium, sed mors est. Nunquam profecto in Ecclesiis Helveticis desiderium pacis quisquam desiderabit, quamque abstineamus cum pro Cathedra, tum in Scriptionibus nostris universis ab omni convitiorum etiam umbra, Tumet ipse, multos annos quippe concionum nostrarum Auditor, locupletissimus testis fueris. Hoc tantum veremur, ne consilia & studia nostra afferamus vel tempore alieno, vel de re ipsa non satis edocti. Sententiam autem Generositatis tuæ atque consilium vel hoc nomine confidentius peto, quod intellexi G. Tuæ D. Duræum apprime notum familiaremque esse. Quemadmodum igitur non dubito, quin Ecclesiarum nostrarum mentem G. Tua D. Duræo fidelissime explicet, ipsumque de nobis rectissime sperare jubeat; ita omnino mihi polliceor a G. Tua vicissim nos quoque de re omni institui posse. Quod beneficium si ad quamplurima alia accederet, nos G. Tua omnes sibi habitura esset tam devinctos atque obstrictos, quam quos omnium maxime. Vale. Tiguri.

26. Junii. 1633.

Joh. Jacobus Breitingerus.

Clariss. V. D. Johanni Duræo,
Theologo Scoto-Britanno insigni, Fratri in Christo plurimum observando.

S.

REspondissem e vestigio, Clarissime DURÆE,
Venerande in Domino Frater, nisi adjunctæ
Tom. V. Rr tuis

cuis fuissent etiam aliæ Collegio nostro inscriptæ. Transscribi illas, & ad Ecclesiæ Helveticas reliquas mitti oportuit. In deliberationem consilium tuum vocatur alacriter, ut rem tanti momenti a gente nostra pro eo ac par est pensitatam fuisse ætati præsenti & posteræ constare possit. Interea temporis, donec expediatur a nostris Ecclesiis responsum publicum, privatim certiore Te reddere velim, homines nostros de conatibus tuis, piis certe & religiosis, sentire honorifice, & magnanimitatem tuam facere magni. Quia tamen Seculo præterito integro a Magni nominis pienissimisque Viris hoc ipsum quoque tentatum fuit non semel, successu plerumque non tantum nullo, sed adverso prorsus & noxio, nobis non vertes vitio, si rem accurate atque pro momento suo ponderaverimus. Epistola tua pietatis tuæ & eximii zeli locupletissimus testis; Scopus item consiliorum tuorum optimus; Problematum præfatio; Problemata ipsa; denique Consensus tot Theologorum ingenio & virtute præcellentium, apud nos certe in pretio sunt. De Helveticis Ecclesiis igitur rectissime sperare jubeo, quia imitabuntur, Deo juvante, Majores suos, viros religiosissimos, juxta tranquillitatis Ecclesiarum studiosissimos, qui reconciliationem scissæ & afflictæ hæreditatis Dominicæ vel sanguini suo anteferre sunt soliti; Moram igitur, quæ tua est æquanimitas, excusat cum rei ipsius gravitas, tum vero etiam quod longius absumus ab illis, quorum curanda sunt vulnera. Vale Clarissime Vir, Venerande in Christo Frater, cuius pios conatus Deo T. O. M. commendo supplex. Tiguri. 26. Junij, 1633.

Joh. Jacobus Breitingerus.

Rever-

Reverendis, Clarissimis, Doctissimisque Viris;
 Pastoribus ac Professoribus Ecclesiae & Scho-
 lae Bernensis, Schaphusianae, Fratribus in
 Domino plurimum honorandis.

S.

Serius forsan ad Vos mittimus scripta hæc Viri
 Rev. Clariss. Doctiss. dilectissimique in Christo
 Fratris. Distulimus autem propterea, quod auctorem
Johannem DURÆUM Scoto-Britannum norat ex
 omni nostro numero nullus. Nunc vero post-
 quam cognovimus ipsum Serenissimi M. Britan-
 niæ Regis Legatum sequutum esse Heilbrunnam,
 ubi non ita pridem celebratus fuit Conventus ad-
 modum celebris. Quia & magni isti conatus, &
 literæ eruditæ arguunt Virum doctum, pium,
 de Ecclesia laborante sollicitum, nec non apud
 suos haud postremum, communicanda hæc om-
 nia vobis esse censuimus. Quid in re tanti mo-
 menti, & matura disquisitione dignissima facien-
 dum fugiendumve existimetis, ut nobis id pro
 exploratissimo candore vestro accuratoque judicio,
 cui certe deferimus plurimum, aperire dignemini,
 oramus vos peramanter. Facile enim in eam
 sententiam descendimus, Ecclesiæ exteræ non
 implorare opem Ecclesiæ Helveticæ unius dunta-
 xat, sed Ecclesiarum nostrarum omnium, quarum
 conjunctionem arctissimam jam inde ab ultimo
 Reformationis articulo non nosse non possunt. In-
 terea Deum ἀδικλεῖπτως orabimus, ut cum aliis,
 tum vero & nobis, quorum curæ fideique Eccle-
 sias Helveticas Dominus concredidit, consilia in-
 spiret pia, sobria, felicia, ad nominis sacrosancti
 sui gloriam, & Ecclesiæ inutilibus & intricatis

quæstionibus vexatæ nimis ædificationem. Valete
in Domino Fratres Charissimi, & nos Vestrī
amantissimos, proporro amare pergit. Tiguri.
2. Julii. 1633.

R. R. V. V. addictissimi Pastores & Professores
Ecclesiæ & Scholæ
Tigurinæ.

Quæ Dom. JOHANNES DURÆUS, Scoto-
Britannus, ad Vos nuper perscripserat, Re-
verendi Doctissimique Viri, Fratres in Christo
Salvatore nostro Carissimi, a Vobis accepimus,
pro quorum communicatione gratias habemus
longe maximas: Sed de eodem [non multo post
cum ad Vestrās eramus responsuri] subiecto, ter-
minisque iisdem, ipse quoque DURÆUS ad nos
perscripsit. Ex quibus conjicere nobis licuit, non
omnino vanum fuisse rumorem, qui jam ab eo
fere tempore, quo Serenissimus Suecorum Rex
Gustavus Adolphus, laudatissimæ memoriæ Heros,
negocium Domini tanto tamque mirabili succes-
su in Germania peregit, spargebatur. Ita ut bo-
ni omnes Deo gratias egerint pro tanta tantorum
ornamentorum ad meliorem mentem voluntatem
que conversione; quamvis postea nobis innotue-
rit, Christianissimos Germaniæ Principes non
tam de Controversiis Religionis, quam Contro-
versiarum injuriis & debacchationibus tollendis
fuisse occupatos. Quod D. Duræum concernit,
placet Viri Religiosissimi Zelus pro gloria Dei,
quo Fratrum ὄμοχια & mutua membrorum
Christi concordia [in qua tanto studio laborat]
non parum illustratur. Cui respondendum esse
judicæ.

judicamus communi Ecclesiarum Helveticarum nomine, laudandum votum tam sanctum, laudanda in conquirendis mediis industria & provocandis aliis labor: denique Ecclesiarum nostrarum in promovendo hoc negocio suspiria, preces, voluntas significanda, & si quae sunt alia, quae Fratres Charissimi, Vestræ Prudentiæ [perantiquo & laudatissimo nostro more] in adornando hoc Scripto relinquimus. Quod vero a Vobis nobisque postulat, ut ad Angliæ Præsules super hoc Literas demus, eum in finem, ut magnum Brittanij Regem ad id gratiose suscipiendum promovendumve sollicitent, hoc quidem tempore nobis consultum minime videtur. Cum enim cardo rerum intra Oceanum vertatur, inter Germanos inquam Viros non minus literatos & promovendæ Gloriæ Dei cupidos, Principibusque suis charos, quam sint Angliæ Episcopi, potius eorum vel voluntas sciscitanda, vel petitio exspectanda est, quibus Ecclesiæ nostræ, si quid serio ab ipsis postulabunt, operam omnem & pietatis officia in Domino sancte, alacriterque exhibebunt. Quæ quidem nostra est Sententia. Deus Pacis in omnium Ecclesiæ suæ inspectioni vacantium animis Concordiæ facem accendat, & Vos Viros Clarissimos, Fratres in Christo plurimum dilectos diutissime incolumes conservet. Dabamus IV. Julii. 1633.

R. R. V. V. addictissimi & in Christo Fratres conjunctissimi Pastores ac Professores Ecclesiæ & Scholæ

Bernensis.

Reverendis, Clarissimis, Doctissimis Viris, Ecclesiæ Tigurinæ & Scholæ Illustris Professo-
ribus Vigilantissimis, Fratribus in Do-
mino plurimum honorandis.

S.

Accepimus literas Vestræ, Reverendi, Clarissimi, Doctissimi Viri, Fratres in Domino plurimum honorandi, una cum omnibus scriptis D. Johannis DURÆI Theologi Scoto-Britanni: & quis illius conatus sit, quæ vestra petitio, satis intelleximus. Laudamus quidem pii hujus Viri pium conatum; laudamus illius curam & studium de pace constituenda inter Ecclesiæ disiden-tes, quæ jugum Antichristi olim abjecerunt: hanc nimirum pii omnes toto pectore jam diu desiderarunt. Sed miramur persuasum ipsi esse pacem hanc & concordiam hoc tempore, in tanta animorum exacerbatione, tanto opinionum discrimine [quod quotidie crescit] nominatis mediis fieri posse, & hisce remediis Ecclesiæ vulnus, quod quotidie recrudescit, sanari posse.

Quid hac in parte agendum sit, quid non, etsi pro vestra singulari prudentia facile cognoscitis, ut consilio nostro opus non habeatis: tamen quia quid & nos sentiamus, quid speremus de toto hoc negotio, scire desideratis, brevibus mentem nostram vobis aperiemus.

Quod Johannes Duræus Scotus, homo peregrinus, in Patria nostra Germania ignotus, scriptis nullis clarus, nec auctoritate magna prædictus, tentare conatur: id ante eum fecerunt Viri doctri-

doctrina, pietate, auctoritate apud Reges & Principes præstantissimi, Clarissimi, sed irrito conatu. Unica erat controversia in Colloquio Marpurgi habito, anno 1529. inter D. Zwinglium p. m. & D. Lutherum, de vero sensu verborum Christi in S. Cœna. Qui tum aderant, Viri Doctissimi, Præstantissimi, Melanchton, Bucerus, Jonas, Oecolampadius, Hedio sine dubio litem hanc compонere conati sunt, sed frustra. Anno proximo, de Electoris Saxonie voluntate Augusta profectus est D. Bucerus ad D. Zwinglium & Lutherum, certis articulis, ut eos in hoc negotio & controversia conciliaret, sed frustra. Apparuit hoc in virulentis scriptis Lutheri in nostros post editis.

Si unica hæc controversia pacifice componi non potuit, auctoritate Principum, omni conatu Doctissimorum, Præstantissimorum Virorum: quid sperandum, quid expectandum, de tot tantisque quæ hodie in dubium ac quæstionem vocantur? veluti sunt de Communicatione Idiomatum duarum in Christo naturarum; de effusione proprietatum divinæ naturæ in humanam; de omnipræsentia corporis Christi; de Ascensione Christi in Cœlos; de sessione ad dextram Dei; de reditu ad judicium: de prædestinatione electorum, de reprobatione impiorum, de divina prævidentia & regimine omnium creaturarum, de libero arbitrio: de confessione & absolutione privata, de Exorcismo, de necessitate aquæ Baptismi, de Virginitate B. Mariæ, de Imaginibus e templo abjiciendis, de altaribus, de fractione panis in S. Cœna, & quæ alia sunt pene infinita,

quæ in quæstionem vocantur. Lis enim] litem parit, & error]creat errorem alium.

Augustana Confessio , cuius mentionem fecit D. Duræus , postrema scilicet, correcta & emendata , recte intellecta, nobis non admodum est contraria , & adversa : Hanc recepit Casimirus Dux Palatinus , & Electoratus administrator p. m. Hanc explicandam incipit D. Sohnius S. Theologiae Professor in Academia Heidelbergensi. Sed hanc admittere nolunt Lutherani , quamvis vidente Luthero correcta & aucta fuerit , & a multis Principibus recepta , & post operibus Philippi inserta. Nulla ergo Pax & Concordia apud ejusmodi homines quærenda , speranda , expectanda.

Quid Colloquium Monpelgartense inter D. Bezan & Schmidlinum Tübingensem institutum, sequutum ? Quantas dedit turbas nostræ Ecclesiæ ? quam virulenta prodierunt scripta in Orthodoxas nostras Ecclesias ? Quid D. Parens suo irenicō effecit ? Nihil. Abusi sunt hoc libro Remonstrantes in Synodo Dordracena ad convincendas Ecclesias nostras variorum errorum. Quid Theologi Heidelbergenses admonitione sua ad Ecclesias Evangelicas in Germania, ut pacem & charitatem fraternalm colerent, tempore hoc periculosissimo, sœviente Antichristo communi hoste ? Nihil. Quam virulenter, odiose, calumniose se opposuerunt Wittebergenses & Tubingenses Theologi ? Recusarunt omnem fraternitatem , cum doceamus crassissimos errores, qui fundamentum totius Christianismi evertant: Nos scilicet , negare Omnipotentiam Dei, negare Omnipotentiam Filii Dei:

Dei : nos facere Deum mendacem ; auctorem peccati, crudelissimum creatorem, qui tot hominum millia ad æternam damnationem creaverit: nos evacuare vim mortis Christi, nos negare Divinitatem Christi: Virginitatem B. Mariæ: nos esse Nestorianos, quia dividamus in Christo naturas, & unionem personalem duarum in Christo naturarum negemus. Imo Diabolum rectius sentire quam nos de Christo ; nos Turcis esse dete-
riores.

Fieri posse creditis, Fratres honorandi, hos homines Pacem, Concordiam & fraternalm Charitatem nobiscum habituros? Nulla auctoritate Regum, Principum, nulla eloquentia Doctissimorum Virorum, nulla oblata charitate, corda hæc adamante duriora frangi poterunt.

Et qui sunt, qui pacem hanc & concordiam fraternitatemque optant & petunt? Principes tantum, Comites & Theologi, qui Orthodoxæ nostræ sunt Confessionis: Tubingenses, Wittenbergenses, Argentinenses, Ulmenses Theologi, tantum abest ut pacem & concordiam aliquam quærant, ut oblatam plane respuant. Saxonæ Elector pacem aliquam non alia ratione quærit, quam ut abjecta nostra confessione, Libro Concordiæ subscribamus. Quam enim infensus sit Ecclesiæ nostræ hostis, satis declaravit in expellendo pio Friderico e regno Bohemiæ.

Rastius, Legatus Regis Sueciæ p. m. apud nos dixit, Regem bene sentire de nostra confessione: aliud vero dicunt, qui ejus animum familiariter no-

verant, aliud dicunt Colmarienses, aliud dixit D. Schmid Argentinensis in concione habita Colmariæ. Imo bene actum esse de nostra Ecclesia dixit nuper Generosus a Papenheim, quod Rex sit mortuus: nam alia conditione Palatinatum non restituisset Filiis Friderici, nisi locum dent Pastoribus Lutheranis.

Mediator & Caput hujus conciliationis qui nominatur non tantæ est auctoritatis nec potestatis apud Principes Germaniæ Lutheranos, ut hoc opus sæpius tentatum frustra efficere possit. *Lutherum* patrem suum supra Cœlos evehunt filii, & tantum non ad dextram Dei collocant. Vir Dei fuit, inquiunt, Germaniæ Propheta, tertius Elias: Contra Zwinglius Ethnicus fuit, Calvinus Iudeus: nos omnes deteriores Turcis, Deum nostrum esse Diabolum: evertere nos omnes articulos Symboli Apostolici: imo cantiones paternas canunt, lieber Papistisch, dann Calvinisch. Nolent ipsi valedicere suis erroribus, nec nos abjicere orthodoxiam nostram. Concordia ergo & Pax firma illæsa conscientia sperari & expectari non potest, ut ne modestia quidem in concionibus & scriptis impetrari possit. Credite nobis, Fratres Reverendi, si ad concordiam & pacem hos homines invitaverimus, canem rabidum dormientem excitabimus, ut vehementius latret, & ut excitati crabrones acrius mordeant.

D. D. Ordines Hollandiæ vocantur præpotentes, sed quid quæso potuerunt contra Remonstrantes Arminianos Subditos suos, a tot Viris piis & doctis in Synodo damnatos? Silentium impetrare

petrare non potuerunt, nendum erroris abjectio-
nem: facti sunt & fiunt quotidie deteriores, rabi-
diores. Quid nos cum nostris Anabaptistis nume-
ro paucis: quid vos cum Chirurgo vestro a Thal-
wil? Error ubi semel radices egit in animo, diffi-
culter evelli potest.

Arbitramur ergo pacem & concordiam, quam
D. Duræus somniat, nullo modo fieri posse. Si
aqua cum igne amicitiam inibit, ut hic non
urat, illa non humectet, amicitiam inibit Luthe-
rana Ecclesia cum nostra.

Si vero præter & contra spem aliquid tentan-
dum putetis, Fratres Reverendi, ne posteritas ne-
gligentiae, ignaviæ aut socordiæ juste nos accu-
care possit, aut Ecclesiæ exteræ hac in parte ali-
quid in nobis desiderare: non nimium festinan-
dum esse judicamus, tempore hoc turbulentissi-
mo, quo armis omnia ardent. Quærantur prius
Theologi Palatini, Brandenburgici, Hassiaci,
Wetteravici, an illorum Principes & Comites
omnino putent & petant, ut hoc tempore talis
concordia tentetur: ne, si contra votum & ex-
pectationem res cadat, & Lutherani deteriores fa-
cti fuerint, culpam omnem nobis imputent &
adscribant, nos ipsis nescientibus, non potentibus
hoc consilii cepisse. Quæratur, utrum animi
Principum Lutheranorum, Saxonis, Administra-
toris Wittebergici, eorumque Theologorum ad
talem, si non concordiam, saltem modestiam
aut tolerantiam inclinent: si non, in cassum la-
borabitur, cum ad amicitiam cogi nemo possit,
&

& animi Lutheranorum magis exasperabuntur, &
risui ac ludibrio nosmetipsos exponemus.

Problemata & Quæstiones D. DURÆI quod attinet, ad omnes & singulas respondere velle, volumine magno vix præstari poterit, nec opus erit unius diei. Plane persuasi sumus, si Ecclesiæ singularæ suam de his quæstionibus sententiam dicerent *omnino* non futuram, quid adiaphorum, quid non: quæ capita sunt fundamentalia, quæ non: & quo modo utraque tractanda, a quibus, & quo modo, an ore & calamo, an disputando, an cohortando, an a Politicis aut Ecclesiasticis, aut utrisque. Imo multa in quæstionem vocat, de quibus satius esset tacere quam disputare. Fractionem panis in Eucharistia de essentia illius esse nos affirmamus; negant Basileenses. Lis ergo hinc oriri posset in Ecclesia nostra Helvetica.

Hæc brevis est nostra, Reverendi Fratres, de hoc negotio sententia: quam libenter mutabimus, si rectius & melius a vobis aut aliis edocti fuerimus. Quæ vero vestra, D. D. Bernensium, Basileensium de hoc negotio sit sententia, quæ spes & expectatio, scire admodum desideramus; si significaveritis, rem gratissimam feceretis. Quid interim respondentum sit D. Duræo, & an sollicitandi sint Episcopi & Theologi Anglicani, ut Serenissimo suo Regi hanc rem commendent, & ad suscipiendam persuadeant, vestræ committimus prudentiæ. Valete, Viri Reverendi, Fratres in Domino plurimum honorandi. Scaphusii. 6. Julii. 1633.

Q. R. R. V. V. amant & colunt Pastores
Ecclesiæ

Scaphusianæ.

Viro

Viro Venerando atque Clarissimo
Dom. JO. JACOBO BREITINGERO,

Ecclesiæ Tigurinæ Antistiti Vigilantissimo , cete-
risque ejusdem Ecclesiæ Pastoribus atque Mi-
nistris pientissimis , Fratribus in Christo
plurimum dilectis & honorandis.

S. P.

Venerabiles atque Clarissimi Viri , Fratres in
Christo plurimum Honorandi. Judicium no-
strum περὶ τῆς ἐργασίας inter nos & Lutheranos ,
ad quam Literis datis D. JO. DURÆUS , Theo-
logus Anglus , nos invitat , unis atque alteris Li-
teris a Venerando Antecessore Vestro D. Jo. Jaco-
bo Breitingero , Fratre nostro colendo , fuit requisi-
tum. Ac tametsi Vestrum judicium prælibare
maluissimus , tamen ne petitioni deessemus , exi-
stimabamus tandem citra ulteriorem moram ,
quam hactenus varia avocamenta attulerant ,
quid nobis animi esset , Vobisqum communicare.
Non dubitamus ante omnia D. Duræum , Theolo-
gum ut appareat cordatum , neque exigui nomi-
nis , optimo atque flagrantissimo adduci Zelo ad
magnum hoc , utinam non Sisyphi Saxum ! vol-
vendum. Non dubitamus & conatibus ejus com-
plures purioris notæ Theologos aliarum Reforma-
tarum Ecclesiarum , quibus datum est , unum
sentire nobiscum , favituros , operamque suam ,
quantum in ipsis erit , accommodaturos. Existi-
mamus autem in tam arduo negocio , οὐχι
quod ajunt Græci ποδὶ esse inerrandum , atque il-
lud ipsum probe tenendum quod vulgo dici con-
suevit: Deliberandum diu , quod statuendum se-
mel.

mel. Neque adeo celeritate nobis quam maturitate consiliorum summaque circumspectione utendum. Abstinere prorsus, manum subducere, occasionem quærendæ atque inveniendæ Pacis negligere, studiumque saltem Concordiæ dissimulare velle, id vero aut inertiae foret, aut timiditatis; aut neglectæ prorsus charitatis argumentum: Pro rumpere autem velle inconsiderate & æquo citius, judicamus fore periculosæ temeritatis. Quid quæso jam inde a funesta Lutheri, primum cum *Carolo studio*, inde cum *Zwinglio* concertatione superiori Seculo a Viris Principibus summisque Theologis non fuit tentatum ad Schisma abolendum & Concordiam firmandam? Quot Congres sus atque Colloquia, tum publica, tum privata, eum in finem fuerunt instituta? Quid autem hī labores omnes extiterunt aliud, quam Penelopes tela? Nimirum quod in morbis immedicabilibus fieri consuevit, quo plus adhibetur Medicinæ, eo magis exasperatur morbus & corpus fatigatur ac frangitur: id in hujus miserabilis Schismatis curatione haec tenus deprehensum fuit. Diabolus venerator, hostisque Pacis artes subinde atque machinas novas invenit, quibus opus sanctum impediret, perverteret, & patuit hucusque tantum absuisse, ut Theologi adversæ partis, *ως ἐπὶ τὸ πολὺ loquimur*, nostris studiis, officiis, tolerantia, mansuetudine emollientur aut emendantur, ut novas subinde atque atroces contra nos, tacentes licet & sub onere gravissimarum persecutionum ingemiscentes, calumnias expuerint. Quod si idem nunc nobis Orthodoxis Concordiam de novo validis lacertis tentaturis eveniret, & frustraneam iterum operam ludere cogeremur, existi-

mamus

mamus satius esse, eam nunquam suscepisse, quam inutilem aut pœnitendis cum fructibus conjunctam deseruisse: Nihil enim aliud in talem eventum præsagire possumus, quam portam novis sibilis, clamoribus atque ludibriis cum Pantachusiarum tum Papistarum apertum, multasque animarum myriadas, quæ negotii hujus eventum erectis auribus atque animis præstolabuntur, gravissime offensumiri. Quapropter quod nobis in re ista ardua visum est, ita se habet: Putamus 1. nostrarum esse partium atque ἐξ θελέων, Literis responsoriis ad D. Duræum datis laudare ejus in promovenda Concordia pium Zelum, nostrum quoque testificari studium atque desiderium: ut qui hactenus nihil magis habuerimus in votis, quam juxta monitum Apostoli, μετὰ πάντων ἀνθρώπων ἐγνωμόνειν. 2. Præmaturum judicamus, Literis interpellatoriis uti ad Theologos Anglos, præsertim eorum Primates, Archiepiscopum Cantuariensem & Episcopum Londinensem, quorum ille quidem nobis ὁρθοδοξίας atque pietatis nomine est commendatissimus: hic autem propter venenum Arminianismi, quem in sinu fore dicunt, est suspectissimus: Præmaturum, inquam, putamus, Viros hos incitare ad sollicitandum Regis sui animum atque auctoritatem, propter varias gravissimas caussas, tum maxime quod nondum nobis extra dubitationis aleam possum, an nunc e vestigio citra ulteriore cunctationem negotium hoc Concordiæ sit suscipendum, an vero alteri temporis magis opportuno ac pacato reservandum? 3. Existimamus itaque consultum, & necessarium fore, in antecessum nos, communi nomine Theologorum illorum, quibus

quibus hactenus in Germania primaria certamina cum Lutheranis intercesserunt, videlicet Palatinarum, Hassiacorum, Brandenburgicorum Judicium atque animum explorare, idque vel hoc saltem nomine & praetextu, quod ipse Duræus aperte in Literis datis eorum studium atque consensum [quem ipsos, reliquis Ecclesiis Reform. insalutatis, tam cito adhibuisse vel eo nomine admiramur, quod hic res agatur publica non unius, sed totius Ecclesiæ Reformatæ] dilaudet, sibique gratuletur in Colloquio Lipsiensi An. 1631. habito inter Theologos Saxones, Brandenburgicos & Hassos fundamentum Concordiæ non contemendum jactum esse. Ut maxime ergo fidem ejus nequaquam vocemus in dubium, consultum tamen, immo necessarium arbitramur exquirere, quid Theologis illis animi, quæ in tanto negocio atque molimine spes; quid exspectandum ab adversæ partis tum Principibus, tum Ecclesiasticis; qua denique omnium fructuosissima ratione, ac minimo cum periculo, operi pæne desperato manus admoveri possit. 4. Audito Theologorum responso putamus sanum atque maturum Consilium initri inter nos posse, de negocio, si spes sit successus, masculo pectore aggrediendo, aut si nulla affulgeat, negligendo: Et opportunius tum fuerit διὰ σόματος potius in Conventu aliquo Helveticō, qui auctoritate publica institui posset: quam διὰ μέλαχρον de his aliisque quæ necessaria videbuntur inter nos conferre; 5. Rogamus & postulamus, ut in hoc negocio, quod spectat ad Concordiam disidentium nos simus unanimes & junctis omnia consiliis, atque operis tractemus. Itaque cum Theologi Genevenses una nobiscum ad

ad Societatem istam fuerint invitati & a nobis quoque datis Literis Communionem flagitarint, non solum ipsos, sed & alios Ecclesiarum Reform. in Helvetia & Confœderatis locis Paraftatas consiliorum horum & laborum cupimus esse participes. Cæterum, quod cauſsam ipsam adtinet, optamus potius quam speramus ſucceffum; ac niſi Deus ἐπὶ μηχανῆς velut novo atque miraculoſo Sidere illuxerit, & Principes ſint ab utraque parte pii ἑλλήνες ἐν τῷ αγαθῷ, Pacis studiosi, quiue Theologorum rabiem poſſint, norint atque veſtine compescere, nihil ſane effectui dabitur. Veremur Theologos magno numero obſtituros, qui- bus nihil magis videtur Lutheranum quam ὁ Θογουβὸς: quantumvis non ignoremus, complures eſſe modeſtiores, qui malint τὴν ἐπιτίνειαν Philippi ſēctari. Quicquid ſit, cum Concordia, partim in Doctrinæ conſenſu, partim in animorum con- junctione ſit ſita, illum quomodo obtenturi ſu- mus, ſi iplſis Formulam Concordiæ configere, atque monſtra novorum dogmatum deſererere non veneſit in mentem? Hanc quam toties noſtri ur- ferunt, quomodo ab iplſis impetrabimus, quibus in ore frequens: Pacem politicam ſe nobis non denegare, Fraternitatem autem Christianam per conſcientiam in fidei ſcifura nobiſcum colere non poſſe. Quanquam ſi hoc modo a Principibus obtineri ad extreſum poſſet, ut auctoritate illi ſua pefſulum convitiis atque anathematismis horum inquietorum ſpirituum obderent, magnum quid obtineremus, & ſpes ſurget major melioris in futurum Concordiæ. Sed de his multum nunc temporis diſſerere juſdicamus eſſe ὕστερον πρώτερον. Hæc ergo ſunt Viri atque Fratres Venerabiles,

Tom. V.

Ss

quæ

quæ Vobiscum communicanda censuimus, non quod quidpiam velimus Vobis præscriptum, quorum judicium nunquam nobis non antiquissimum est, sed ut cogitationes nostras Vobis aperiremus, juxtaque votis Vestris satisfaceremus. Nos Vobis opportuniora monentibus perquam lubentissime cedemus. Antequam autem has ad Vos exararemus, non dubitavimus cum Capitibus primariis nostræ Urbis hoc negocium conferre, quorum simul animum ac judicium his Literis Vobis repræsentare voluimus. Valete feliciter in Domino. Prescriptum Basileæ 10. Jul. 1633.

Pastores & Professores Ecclesiæ & Academiæ Basileensis.

T A N T U M.

ORA-